

és boldog nem tudott lenni. Harmadszor is meg kellett érnie családjá bukását 1830-ban, midőn férjével Scotiába menekült. Innen légváltotatás végett újra a szárazföldre, Bécsbe, onnan Prágába költözött s e harmadik száműzetésében halt meg 1852-ben, Frohdorfsban, Chambord gróf, unokaöccse birtokán, a nélkül, hogy valaha boldog lehetett volna. E naplójának fő érdeke nem az új adatokban, főkép az előadás egyszerűségében, naivságában van. Oly tulajdon, melyet ismertetésben visszaadni nagyon nehéz.

Ferenzi Z.

Különfélék.

A spanyol egyetemek költségvetése. Spanyolország pénzügyei válságos állapotban vannak, s e miatt kénytelen némely kormányzati ágban a költségeket leszállítani. Minthogy a haderő és tengérszet rovatát nem bánthatja, a közoktatásügy tétéleit nyirbálja meg; pedig a spanyol senatus egyik tagjának mult évben mondott sz. vai szerint, ez az ország kevesebbet költ közoktatásra, mint Európa bármely országa, Törökországot sem véve ki. 1843-ban $3\frac{1}{2}$ peseta volt az évi budget, 1886-ban 6 millió, ekkor már a közoktatási miniszter nagyban kezdte emelni, s 1890—91-ben 12.780,518 pesetára vitte most azonban 1893-ra le kellett szállítani 11,8 millióra.

A költség megtakarítások egy része az elemi oktatásügyre esik, másik az egyetemekre, melyeknek számát redukálni lehet. 1845-ben az ország 40 egyetemet törvénnyel 10-re szállították, s ez a 10 egyetem 17 millió lakosra nem is fölötte sok. Németországnak 49.476,476 lélekre van 21 egyeteme; Ausztriának 41.231,342 lakosra 10 egyetem; Franciaországnak 38.243,192 lakosra 15; Belgiumban 6.147,041 lakosra 4; Hollandiában 4.564,565 lakosra 4; Svájcban 2.917,745 lakosra 7; Olaszországban 30.158,408 lakosra 21; Görögországban 2.180,208 lakosra 1; Portugalban 4.703,178 lakosra 1; Svédországban 4.784,675 lakosra 2; Norvégiában 1.999,776 lakosra 1; Dániában 2.187,189 lakosra 1; Oroszországban 114.873,008 lakosra 9. Közép számban $1\frac{1}{2}$ —2 millió lakosra esik egy egyetem. Ehez képest a tiz egyetem nem is sok Spanyolországnak, csak jobban kellene elosztódásukat a tartományokhoz arányosítani; mert míg a madridi egyetem kerületébe 6 tartomány esik, a valladolidiba 7, addig Oviedonak csak 2 tartományból áll a kerülete.

Az egyetemek népessége a következő:

Barcelona	2478 tanuló	73 tanárral
Granada	1634	62

Madrid	5149	tanuló	123	tanárral
Oviedo	551	„	22	„
Salamanka	804	„	29	„
Santiago	1050	„	53	„
Saragossa	1020	„	54	„
Sevilla	1650	„	53	„
Valencia	1076	„	46	„
Valladolid	1299	„	46	„

Összesen 16,711 tanuló 560 tanárral.

E táblázatból kitetszik, hogy közép számban egy spanyol egyetemre 1,671 tanuló esik 56 tanárral. Ez a szám kiállja a versenyt Európa más országaival. Németországban 1367 tanuló esik 113 tanárra; Ausztriában 1768 tanuló 147 tanárra; Svájcban 330 tanuló 62 tanárra; Olaszországban 785 tanuló 47 tanárra; Belgiumban 1,147 tanuló 47 tanárra. E részben tehát Spanyolország nem takarékoskodhatik.

Egyetemi taneszközök dolgában szintén nem lehet szó leszállításról, hiszen — Manuel Torres Campos, granadai egyetemi tanár adatai szerint — az egyetemek könyvtárai szármalmas állapotban vannak. Látszólag gazdagok, de újkori könyvük alig van, még pedig azért, mert javadalmazásuk nevetségesen csekély; az orvosi, természettudományi, gyógyszerészeti szakiskolák szintén szegények a tudományos kutatás eszközei dolgában.

A tanárok javadalmazása nincs arányban sem a felső oktatás méltóságával, sem az újkori élet szükségleteivel. Ma midőn Edinburg uémely tanszékének évi javadalma 50 ezer forint, Cambridgeben 12 ezer frt, a német egyetemi tanároké 6—12 $\frac{1}{2}$ ezer frt, Jassyban 4 $\frac{1}{2}$ ezer frt, Zürichben 3 $\frac{1}{2}$ ezer frt: ezekkel szemben a spanyol tanárok főjövédelme a beíratkozásokból és vizsgálatokból volt; de a közoktatási miniszter jóformán megtizedelte e jövédelmet az államkincstár javára. Ma átlag egy tanár 3 $\frac{1}{2}$ ezer francot (1500 frt) kap; az öt legidősebb tanár 10 ezer francot a vidéken és 11 ezret Madridban, de ezek a szerencsések a tanári testületnek csak 11 $\frac{0}{10}$ -át teszik.

Természetes, hogy ily körülmények közt rendkívül lehangoló hatású volt az az 1892. január 30-ki törvény, mely felhatalmazta a minisztereket, hogy tárczáikban a legnagyobb megtakarításokat és levonásokat eszközöljenek, legkivált a közoktatásügy körében. (fl.)

Az olasz egyetemek népessége. Említettük volt előbbi közleményünkben, hogy az olasz egyetemek némelyikét (17-ből 6-ot) a kormány, népesség hiánya miatt, meg akarja szüntetni. Ime most közölhetjük az összes állami és magán egyetemek népességét 189 $\frac{1}{2}$ -ben: Bolognában volt . . . 1300 rendes, 23 rkivüli, összesen 1323 tanuló.

Cagliariban	158	„	6	„	„	164	„
Cataniában	604	„	8	„	„	612	„
Genuában	955	„	—	„	„	955	„
**Macirátában	136	„	20	„	„	156	„

Messinában . . .	328	rendes,	17	rkívüli,	összesen	345	tanuló.
Modenában . . .	335	"	2	"	"	337	"
Nápolyban . . .	4592	"	149	"	"	4741	"
Paduában . . .	1312	"	18	"	"	1330	"
Palermóban . . .	1138	"	34	"	"	1172	"
Parmában . . .	302	"	4	"	"	306	"
Paviában . . .	1117	"	6	"	"	1123	"
Pisában . . .	686	"	11	"	"	697	"
Rómában . . .	1484	"	51	"	"	1535	"
*Sassariban . . .	120	"	1	"	"	121	"
*Sienában . . .	204	"	16	"	"	220	"
Turinban . . .	1977	"	36	"	"	2013	"

E 17 állami egyetemen van összesen 17150 tanuló.

A következő magán egyetemeken van (a *-gal jelzettek csonkák):

*Camerinóban . . .	93	rendes,	7	magán,	összesen	100	tanuló.
Ferrarában . . .	68	"	8	"	"	76	"
*Parusában . . .	181	"	14	"	"	195	"
*Urbinoiban . . .	63	"	4	"	"	67	"

Összesen 405 (+33) 438; tehát a kétféle egyetemeken mindössze 17,588 tanuló; kik a facultások szerint következőleg oszlottak meg: Jog 5008 rendes, 178 magán, összesen 5186 tanuló.

Orvostan és sebészet 6017 rendes, 83 magán, összesen 6100 tanuló.

Mathesis és természettudományok 1098 rendes, 40 magán, összesen 1938 tanuló.

Philosophia 864 rendes, 57 magán, összesen 921 tanuló.

Gyógyszerészet 1468 rendes, 21 magán, összesen 1489 tanuló.

Állatgyógyászat 166 rendes, 2 magán, összesen 168 tanuló.

Jegyzőség, procuratorság 347 rendes, 17 magán, összesen 361 tanuló.

Mezőgazdaság (Pisában) 70 rendes, 435 magán. Főösszeg 17,588 tanuló.

Van még Olaszországnak néhány felső technikai intézete, közel két ezer tanulóval, melyeknek volt a népessége 1891—92 telén:

A florenczi főiskola (Institute superiori) 420 rendes, 10 magán, összesen 430 tanulóval.

A milánói irodalmi és természettudományi akadémia 46+3, összesen 49 tanulóval.

A milánói technikai főiskola 380 rendes, és 2 magán, összesen 382 tanulóval.

A bolognai mérnöki iskola 149 rendes tanulóval.

A nápolyi " " 209 " "

A római " " 98 " 3 m. összesen 101 tanulóval.

A turini " " 371 " tanulóval.

A " állatgyógyászati iskola 46 r., 9 m., összesen 55 tanulóval.

A milánói " " 58 rendes tanulóval.

A nápolyi " " 130 " "

Mindössze 1907 rendes, 27 magán, együtt 1933 tanuló volt.

E szerint az olasz egyetemek, főiskolák és szakiskolák népessége. (a theol. seminariuumokat ide nem számítva) 1892-ben 19,733 főre ment, mely az előbbi évhez képest 419 főnyi szaporodást mutat. (F. L.)

Nádudvari Péter életrajzához. A XVII-ik század végén és a mult század elején működött egyik jeles erdélyi református egyházi szónok íróról, kinek nyolczvannégy prédikációját *Szathmári Pap Zsigmond* adta ki (Kolozsvárt 1771), néhány, eddig ismeretlen és eléggé érdekes adatot találtam abban a testes anekdota-gyűjteményben, mely kéziratban »*N.-enyedi Heraklitus és Demokritus*« czim alatt az *Erdélyi Muzem Egylet* kéziratárának tulajdonát képezi.

E gyűjtemény írója, a mult század elején élt ev. ref. pap, előrebocsátja Nádudvariról szóló följegyzéseinél, hogy ő a saját editora, Szathmári Pap Zsigmond előtt is ismeretlen volt. (Ezt egyébiránt maga Szathmári is panaszolja. N. szónoklatainak előszavában). Nádudvarit az említett följegyzések írója 1716. vagy 1717-ben *Keresden* látta, a Bethlen László gróf nagypompájú temetésén. Vala pedig — ugymond — igen szép termetes, középtermetű, kedves tekintetes ábrázatú, őszibe elegyedni kezdett szakállú, vidám, ékes és hathatós jó nagy s eleven beszédű ember. Más nagy halottak felett is gyakran vala actor. Majd néhány tréfás megjegyzés után, mely Nádudvari jó kedélyére vonatkozik, így folytatja: »Mint Szigethi Istvántól hallottam, (Nádudvari) ifjú legény s deák korában a Bethlen Sámuel udvarában lakott s a mint tudom, György, Ádám, Sámuel és Imre grófoknak volt ephorusa, sőt az akadémiáról való lejövetele után is ideig ott volt udvari pap.« Később szászvárosi lelkész lett s mint ilyen „ritkán prédikál vala, szerencséje volt az ecclesiának, ha egy hónapban egyszer prédikáltott és végre nem is menván föl a prédikáló székből, okúl vetvén feje szédelgését, hanem alatt vala egy kis prédikáló széke, de az igaz azonban, hogy a mikor prédikál vala, mindenkor jól elkészült s nem sültelen prédikációkat mond vala, habari hamis jegyzésekkel Bardocz Pál módra és az ilyen jól elkészült munkáit némely értelmes diákoeskáknak ki is adja vala, de olyanoknak nevezetesen, a kik templombeli szolgálatját betöltik vala, mint cselekedik Fogarasi Mátéval is s ugyan egyikén ez úton akadának ama nyomtatásban lévő praedicationának némelyikére.«

A szászvárosi jövedelemnek — folytatja tovább a följegyzés írója — felével megelégedett, a felét adta a városnak, hogy a más felét szépen behordatnák, administrálnák, de Nádudvarinak másunnan sok kárpótlódott, mert sokszor hívták prédikálni, mint igen hires concionátort. Nádudvarinak Gergely nevű fia maradt, ez még iskolás korában igen szép író, „de tanulni nem akaró ifiatska“ vala. Tanult Enyeden, Kolozsvárott is és néhai attyjáért igen tekintettek reá, de fíjú korában meghalt s holmi elkövetett tréfáin kívül, melyet az anekdoták írója föl is sorol, egyebe nem maradt, hanem *Bod Péternek* nem keveset használt holmi káptalanbeli írások közlésével.

(Gy. F.)